

Мотенко Ярослав Володимирович
*доцент кафедри українознавства, культурології
та історії науки НТУ «ХП»,
кандидат історичних наук, доцент
e-mail: motenkoyaroslav@gmail.com*

ФУТУРИСТИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК МЕТОД КОГНІТИВНОГО ВПЛИВУ

На початку ХХІ ст. одним з важливих чинників формування політичної, освітньої, наукової та технічної культури постіндустріального суспільства є стимуляція когнітивної сфери соціуму впливом глобальних інформаційних технологій. Пошук засобів швидкої адаптації до технологічних інновацій і необхідність критичного осмислення віддалених наслідків їхнього застосування зумовили посилену увагу науковців до аналізу ймовірних сценаріїв розвитку людства. Футуристичне прогнозування є одночасно науковим передбаченням і методом когнітивного впливу спрямованим на формування колективного уявлення про альтернативні вектори цивілізаційного поступу. Аналіз подібних практик під час вивчення циклу гуманітарних дисциплін у вищій школі сприяє розвитку критичного мислення, медіаграмотності та етичної відповідальності майбутніх фахівців. Особливо значущим є вивчення історичного досвіду футуристичного прогнозування для студентів технічних закладів вищої освіти. Вивчення когнітивного впливу футуристичних прогнозів дозволяє майбутнім інженерам усвідомлювати соціальні наслідки технологічних рішень і розпізнавати інформаційні маніпуляції пов'язані з псевдонауковими або політичними впливами.

Прагнення передбачити власне майбутнє належить до найдавніших базових когнітивних потреб людини. В епохи панування міфологічного та релігійно-теоцентричного світоглядів соціум і його лідери перебували в когнітивній пастці перманентної психологічної залежності від послуг служителів релігійних культів і носіїв псевдонаукових знань, що намагалися пророкувати майбутнє завдяки уявному спілкуванню з містичними силами та суб'єктивній інтерпретації результатів спостереження за явищами природи.

Науковий етап в історії футуристичного прогнозування розпочався за доби Промислової революції кінця XVIII ст. — першої половини XIX ст. Праця «Досвід про закон народонаселення» (1798 р.) британського демографа та економіста Томаса Мальтуса (1766-1834 рр.) стала однією з перших спроб застосування емпіричних і теоретичних методів для моделювання соціально-економічних наслідків демографічного вибуху. Оприлюднення його концепції, яка обґрунтовувала приреченість людства на боротьбу за обмежені природні ресурси викликало емоційно бурхливу реакцію громадськості, частина якої запідозрила автора в нехтуванні гуманістичними ідеалами Просвітництва. Подальше вдосконалення наукового інструментарію протягом XIX-XX ст. провокувало постійний світоглядний конфлікт між оптимістичними очікуваннями широкого загалу, який беззастережно сподівався, що наука незабаром вирішить більшість соціальних проблем та інтелектуально – елітарною меншістю здатною реалістично оцінити перспективи розвитку людства. Футуристичні прогнози другої половини XX ст. стали демонстрацією усвідомлення науковою спільнотою глобальних ризиків. Завдяки діяльності Римського клубу — аналітичного центру міжнародного масштабу, з'явився звіт «Межі зростання» (1972 р.). Використавши комп'ютерне моделювання подальшого збільшення антропогенного навантаження на екосистему планети науковці дійшли висновку про необхідність раціонального самообмеження людства у використанні природних ресурсів. Реакція міжнародної спільноти на оприлюднення звіту виявилася неоднозначною, адже ідеологія «суспільства споживання» значною мірою підтримувала ринкову економіку країн Заходу. Проте, більшість тенденцій змодельованих авторами звіту — зростання споживання енергії, кліматичні зміни, екологічна деградація емпірично підтвердилися у XXI ст. «Межі зростання» став першим комплексним футурологічним прогнозом, що вплинув на формування політики ООН у сфері сталого розвитку спрямованої на досягнення балансу між економічною, соціальною та екологічною сферами розвитку людства. На той час ООН вже мала певний досвід організації досліджень пов'язаних з формуванням

глобальних сценаріїв майбутнього. У 1951 р. було створено Комісію ООН з народонаселення, яка розробляла моделі демографічного вибуху. Звіти ООН 1960-х-1970-х років підтверджували висновки Римського клубу про те, що зростання населення Землі спровокує перевитрату природних ресурсів у планетарному масштабі. У 1992 році в Ріо-де-Жанейро відбувся Саміт Землі який ухвалив документ «Порядок денний XXI ст.» — першу глобальну програму дій із переходу до сталого розвитку. На початку 2000-х років ООН розпочала розробку стратегічних сценаріїв розвитку провідних глобальних тенденцій у природному середовищі, економіці та освіті. Протягом 2000-2015 років ООН ухвалила низку документів, що містять сценарії гармонійного розвитку людства до 2030 року. У 2020-х роках аналітичні центри ООН (UNDP, UNEP, UNESCO, UN DESA) представили низку нових прогнозів, що базуються на використанні штучного інтелекту, кліматичному моделюванні та когнітивному аналізі поведінкових трендів.

Таким чином, розвиток футуристичного прогнозування відобразив перехід людства від міфологічного до наукового мислення. Прогнози ООН і Римського клубу стали інтелектуальним надбанням глобалізованого суспільства. Вони показали, що майбутнє людства залежить від співпраці, наукових знань і гуманітарного осмислення технологічного поступу. Оприлюднення сценаріїв майбутнього мало помітний когнітивний вплив спрямований на підготовку фахівців здатних до довгострокового прогнозування й готових використовувати новітні технології в організації передбачень. Водночас оголошення наукових футурологічних прогнозів викликало когнітивний дисонанс у тих, хто вважав себе прогресивною частиною людства, але не бажав відмовитися від хижацького споживання планетарних ресурсів заради порятунку біосфери.